

Vég-Várad. Az előadást követő vita.

Nagy Béla: Köszönjük szépen az előadást, és szokásunkhoz híven az előadással kapcsolatban várjuk a kérdéseket, hogyha vannak.

X.Y.: *(A hangja alapján nem azonosítható a szöveg lejegyzője számára)* Végtelen nagy érdeklődéssel hallgattam ezt a nagyon érdekes előadást, és én is olvastam a váradi vártörténeti dolgokat, és érdekel... egy bizonyos ellentét merült fel bennem, hogyha itten *(nem érthető szövegrész)* professzor úr megmagyarázná.

Én azt olvastam, hogy Rákóczinak a szerencsétlen lengyelországi hadjárata után hatalmas ellentáborra volt itt, Erdélyben. Nagyon sokan nem akarták többé fejedelemmé. Viszont az előadásból az tűnt ki, hogy Erdély nagy része akarta fejedelemmé, csupán a déli részeken voltak Barcsaynak hívei. Nem tudom most már, a valóságban hogy lehetett ez, mert itt az előadásban egész mást hallottunk, mint azelőtt olvastam. Ez az egyik kérdésem.

A másik kérdésem pedig az, hogy amikor elvonultak innen a váradi védők... Volt ezelőtt pár évvel a Körösvidéki Múzeumban egy kiállítás. Nézegettem ott az iratokat, a latin iratokat, okmányokat, és ott azt vettem ki, hogy egy része ezeknek a védőknek Debrecenbe ment, nem csupán Dés vidékére. Hát erre vonatkozólag szeretnék választ kapni.

Kovács József: Engedjék meg, mert aztán sokan iratkoznak, és elfelejtem. Nos, és már a második előadás után vagyok.

Kérem, valóban megoszlik a nézet az első kérdésben. Én azért említettem, hogy egyik dokumentációs bázisom éppen Deák Farkas, aki nagyon sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel, és rengeteg dokumentumkötetet hozott ki. Szerinte is és Kővári szerint is főleg a déli részek ragaszkodtak Barcsayhoz, és a Csákyak, akiknek Magyarországon is voltak birtokaik, semmiképpen sem tudták megbocsátani Rákóczi őseinek valamilyen földelvévesi problémáját. Csáky befolyásos személy volt a nádornál, és befolyásos személy volt a császárnál. És nyilvánvalóan hogy a császárpártiak, lett légyen azok Erdélyből vagy Magyarországról, természetesen hogy nem támogatták Rákóczit.

A második kérdés... mi is volt?

Nagy Béla: Debrecen felé...

Kovács József: Ja igen, úgy van. Kérem szépen, valóban Debrecen felé indulnak el. Szeidi pasa kapja azt a feladatot, hogy négyezer emberrel kíséresse a háromszázötven személyt, nehogy a török erők megtámadják, mert a történetírók azt mondják, Ali basában volt annyi becsület, hogy ígéretét egyelőre betartotta.

Tényleg Debrecen felé indultak, javítsam ki, amit mondtam. A zöme Szilágysomlyón keresztül Dés vidékére vonult.

N. N.: *(szintén azonosítatlan)* Kérem szépen, az a kérdésem van, milyen kapcsolat állt fenn akkor a Porta között és az erdélyi fejedelemség között, hogy a Portának jogában volt arra, hogy megváltoztassa az erdélyi fejedelem személyét?

Kovács József: A Portának nem volt joga megváltoztatni. Erdély csupán tallérokat, aranyat, jobban mondva ezüstöt fizetett a törököknek, és ennek ellenében néminemű függetlenségnek örvendett. Megkapta az országgyűlést, ő választotta meg a fejedelmet. Más beleszólása a törököknek nem volt. A törökök csupán miután Rákóczi az ő engedélyük nélkül külföldi háborút viselt – ezt nem engedte meg a török porta. Ő Lengyelországban volt, hát volt benne egy kis nagyzási törekvés is, Lengyelország királya szeretett volna lenni, és ezt

nem vette szívesen a török porta. És ezért önhatalmúlag letette, illetve nem fogadta el a további uralkodását Rákóczinak, és megválasztatta Barcsayt. Barcsayt is megválasztották a déli részek, nem nevezték ki, megválasztották. De végső soron arra a konklúzióra is juthatunk, hogy ők kényszerítették. Kényszerítették, ők tették Erdély fejedelmévé.

Varga Gábor mérnök: Nagyon nagy örömmre szolgál, hogy professzor úr elfogadta meghívásunkat, és Váradon, Nagyvárad közönsége előtt ilyen szép, dokumentált előadást tartott a Várad 1660-as ostromáról. Nagy örömmre szolgál, és örömeinkre szolgál, azt hiszem, itt a teremben ülő 200-250 ember nevében mondom, mert egy eléggé élő lokálpatrióta sérelmünkön orvosol egy keveset.

Lokálpatrióta sérelmünk, aminek anyagi materializálódása éppen hátunk mögött található 250 m-re, az a bizonyos váradi vár. Közép-Európa egyik legnagyobb vára, ami enyhén szólva a felelőtlenség netovábbjaként pusztul napról napra, évről évre.

Amikor ezelőtt másfél évvel ugyanezen a helyen, ahol a professzor úr áll, a Várad főépítészt¹ megkérdeztük, hogy miért új városközpontot akarnak horribilis összegért építeni, miért nem a várat restaurálják, azt kérdezte tőlünk, hogy mi közünk nekünk ehhez a várhoz? Azt hiszem, hogy sokkal több közünk van, mint ahogy így el lehetne mondani.

Másik két materializálódása ennek a sérelmünknek: itt van két könyv. Az egyik megjelent - județul Bihor² - 1972-ben. A történelemmel foglalkozó részben megemlíti az 1241-es ostromot, utána pedig gyorsan a XVIII. századról van szó. Semmi többet. A másik: itt van a Județul Bihor, megjelent 1979-ben. Ebben a 30 oldalnyi történelmi részen belül másfél oldal foglalkozik Várad összes ostromaival, többek között megemlítve ezt az 1660-as ostromot egy ekkora passzusban. (*Mutatja.*)

Hát már csak ezért is jóleső érzés volt hallani, hogy Kovács József professzor, aki nemcsak a történelemtudományok professzora, hanem nemzetiségi életünk egyik haladó politikusa is, ilyen szépen és ilyen méltányos szavakkal nemcsak hogy ismeri, hanem közvetíti is, kommunikálja is a ma élő nagyváradiaknak ennek az ostromnak a történetét.

Volna viszont egy kérdésem, amivel egy kicsit ellent vetnék a professzor úrnak. Amennyiben tudom, Várad városának nem volt a legpozitívabb szerepe ebben az ostromban. Szalárdi legalábbis említi, hogy Nagyvárad városának nem kis mértékben a veszélyt az okozta, hogy a Várad városának lakói bizony jó néhány százalékban, hát nem kell mondjam, hogy döntő többségben elhagyták az ősi várat. Mi erről a professzor úr véleménye?

Kovács József: Én nem akartam ünneprontó lenni. (Nevetés)

Én nem azt mondom, hogy mindenki elszaladt, de Deák Farkas is hangsúlyozza azt, hogy nagyon sokan. Képzetlen emberek kerültek be a várba, városi polgárok, városi személyek, és hát ők avatatlanul védelmezték a várat. Valószínűleg voltak olyanok is, lehet, hogy a zöm elfutott, meg említettem azt is, hogy egy váradi volt, aki elárulta a helyzetet, de hát ocsú minden bűzában van.

Ez volt, ugye a kérdés?

Na, most a másikkra szeretnék valamit még. Az, hogy ezt a két kötetet itt említette. Ne vegyék rossz néven, elvtársak, itt már a történészek... valószínűleg a történészeket megkérték arra, hogy megfelelő módon tárjanak fel mindent, szerepeljen minden. Én magam is részt vettem Kolozs megye történetének megírásában. Hát mi megvitattuk, megbeszéltük, nem nagyzoltunk el semmit. Hát ilyen eseményekről nem szabad megfeledkezni, hisz Erdély

---

¹ Orbán Károlynak hívták Nagyvárad akkori főépítészt.

² Magyarul: Bihar megye.

jelentős tömegei Várad felé tekintettek abban az időben, és valószínűleg – engedjék meg, hogy megmondjam – nemtudásból származhat az, hogy nem szerepel ez.

Tóth Károly Antal tanár: Én a Varga Gábor hozzászólásához kapcsolódnék egyrészt. Másrészt viszont önhöz nem ... (*nem érthető szövegrész*).. mint a Központi Bizottság tagjához...

Kovács József: Én mint történész jöttem el elsősorban.

Tóth Károly Antal: Én erről a Bihar-könyvről szeretnék először is beszélni. Amikor az ember kezébe veszi a könyvet, nyilván, hogy örömmel üdvözi, és keresi mindazt, ami mindnyájunkra vonatkozik, mindazokra az emberekre, akik itt éltek évszázadokon keresztül együtt, és a mai nap is élnek. Tehát hogy megtaláljuk a románságnak is, a magyarságnak is a múltjára vonatkozó adatokat, nem azért, hogy vetélkedjünk, hanem azért, hogy egyrészt kölcsönösen megismerve egymás útját, ezáltal is közelebb kerülhessünk egymáshoz, másrészt viszont azért, hogy a magunk múltját megismerve a méltóságtudatunkhoz ez is valamit hozzáad.

Na, most én elolvasva a történelmi részt, felelősségem tudatában kijelentem: ez nem Bihar megye története, ez a bihari románságnak a története. Alá is támasztom adatokkal. A X. századtól szóló résztől, tehát akkortól, amikor a magyarság ősei megjelentek ezen a területen, 943 sor foglalkozik az eseményekkel napjainkig. Ebből a 943 sorból 114 sorban található olyan adat, ami egyértelműen a magyarságra vonatkozatható, vagyis vagy konkrétan neveket említ meg, vagy megemlíti, hogy ideérkeztek a magyarok vagy ehhez hasonlókat, vagy pedig például ha a katolikus egyházzal beszél, akkor is nyilvánvaló, hogy a magyarságról van szó.

A 114 sorból 87 sorban elmarasztalólag foglalkozik a magyarokkal, 52 sorban Horthy idejéről, méltán, 32 sorban mint hódítókról, meg mint kizsákmányolókról.

Tehát a 943 sorból csak 30 sor marad, amelyikből az derül ki, hogy egyáltalán itt voltunk, hogy volt valamiféle pozitív hozzájárulásunk is.

Azáltal, hogy a könyv megfogalmazásai nem pontosak, valahogy egy kicsit elkenődik az, hogy bizonyos dolgok közösen történtek itt, vagy bizonyos dolgokat esetleg mondjuk a magyarság bizonyos képviselői csináltak. Ez elkenődik, és ennek tulajdonítható például a következő eset. A kézdivásárhelyi múzeum látogatói – más vidékekről érkezett látogatói – reklamázták, hogy a feliratok csak magyar nyelven vannak. Mert az ő önérzetüket ez a dolog sérti. Aztán kiszállt egy bizottság, és megállapította, hogy a céhzászlókon vannak csak magyar feliratok.

Véleményem szerint az ilyen beállítása a dolgoknak az, ami félretájékoztatja a jóhiszemű román olvasót, és nem érti, hogy miért van az, amit mondjuk éppen egy ilyen múzeumban lát.

Jártam a nyáron a gyergyószentmiklósi múzeumban. A céhek (*néhány szó érthetetlen*) mesterségével kapcsolatos rész csodálatos... Elnézést kérek, igyekszem minél rövidebben.

Kovács József: A vonatom indul... Már ne haragudjon...

Tóth Károly Antal: Igen... És amikor viszont a népművészeti részlegre értem, ott egy teljesen tudománytalan zagyvaság fogadott. Milyen értelemben? Ha azt mutatta volna be, hogy hazánk különböző tájain a fafaragás hogy néz ki – rendben van. Vagy a népviseletet mutatja be hazánk különböző tájain... De a falvak neve a hely pontos megjelölése nélkül szerepelt, azt sem lehetett tudni, hogy az ország melyik részén vannak. Tehát végeredményben a Gyergyói medence népművészetének egy teljes elkenése az ország más vidékeinek művészetével. Ekkor lementem, és a hölgytől, akitől a jegyet vásároltuk, kértem a vendégkönyvet. Azt mondja, hogy nem adhatja, mert a város vezetői visszavonták a

vendégkönyvet, mert a látogatók nem megfelelő dolgokat írtak bele. Én a tudománytalanságot akartam kifogásolni.

Ennyit ugye az elkenésről.

Most beszéljünk konkrétan Bihar megye történetéről. Hogyan képzelhető el Bihar megye történetének a megírása például László királynak az említése nélkül, aki az első várat építette Váradon, és a város mintegy az ő sírja körül épült fel. Vagy Zápolya János, Fráter György és a váradi béke említése nélkül. Vagy egyáltalán annak említése nélkül, hogy ezek a vidékek hogyan és miképpen kapcsolódtak a tulajdonképpeni Erdélyhez.

Bethlen Gábornak a nevét én nem láttam ebben a könyvben – lehet, hogy én vagyok a hibás benne –, se Báthory István, se Bocskai István nevét, pedig ezek valamikor a váradi várkapitányok voltak, és úgy kerültek aztán a fejedelmi székbe vagy a lengyel trónra.

Vagy mondjuk kisebb személyiség: Szacsvey Imrének a nevét sehol nem találtam, pedig szobra is van Váradon, vagy Rulikowski Kázmérét sem, aki lengyel létére egy idegen nép szabadságáért áldozta az életét.

Nem találok a negyvennyolcas forradalomnak a taglalását például. Ugyanis nyilvánvaló, hogy románok is, magyarok is éltek ezen a tájon. Én hiányolom ebből a könyvből, hogy nem mondja ki világosan: sajnos a forradalmi magyarországi kormány a nemzetiségi kérdésben egyáltalán nem volt forradalmi, és ez a más nemzetiségű népeket ellenforradalmi pozícióba kényszerítette. És hogy lényegében volt egy ilyen ellentmondás a népek között, és hogy Várad lényegében nagy szerepet játszott a 48-as szabadságharc és forradalom idején a magyarság számára is, lévén, hogy itt fegyvergyár volt, Kossuth is járt akkor itt. És akkor a következő mondatot olvashatjuk a könyvben: ”Solidari cu oastea de țărani a lui Avram Iancu au fost și locuitorii din Oradea”³. Ez így megfogalmazva – hogy mondjam –, hát szóval nem igaz. Hogy közöttük voltak ilyenek is és olyanok is, és sajnos megosztottak voltak, az más lapra tartozik. De így ez a mondat nem felel meg a valóságnak.

Én jártam fenn a Kálvária-dombon, ahonnan többek között a törökök is lőtték tudtommal a várat. Onnan nagyon szépen látszik az egész vár. Diákokkal voltam, ugyanis tanár vagyok. Megmondom előre, hogy mit akarok ezzel illusztrálni: azt, hogy milyen hangulat alakul ki a helytörténet és általában a történelem vonatkozásában akkor, hogyha a történelmet az említett módon tárgyaljuk. Megkérdeztem a diákjaimat: tudjátok-e, hogy azon a helyen ki épített legelőször várat? Jó, hogy az a srác, aki erre válaszolt, csak úgy kapásból mondott valamit, mert éppen olyan tréfás vagy mit tudom én, milyen hangulatban volt, és mindenre volt valamilyen jó poénja. Amikor megkérdeztem tőle, ki építette legelőször ezt a várat, azt válaszolta, hogy Tudor Vladimirescu.

Vajon miért pont ez jut eszébe? Ismerjük a pszichológiai tesztet, amikor valakinek mondanak egy szót, hogy mi jut róla az eszébe, az jellemző valamilyen vonatkozásban.

Mit találunk, ha megnézzük, mit mond ez a könyv a kulturális múltunkról? *A mi kulturális-művészeti hagyományaink* című rész az, amelyik a folklór ismertetését követi; ott 45 román kulturális személyiséget említ meg és 10 magyart. Húsz román nyelvű nyomtatványt és időszakos kiadványt említ de csak két magyart. Az érdekes az, hogy a 1919 előtti időszakból 14 román nyelvűt és egyetlen magyar nyelvűt. Szóval – szerintem ez rossz beállítása a dolgoknak.

A művelődésről szóló fejezetből hiányzanak olyan nevek, mint például Vitéz János. A nagy humanista híres könyvtára egy félmondatban szerepel, olyan értelemben, hogy az itt élő

---

³ Magyarul: Avram Iancu parasztseregével Nagyárad lakosai is szolidárisak voltak.

népek kizsákmányolásából a katolikus egyház kultúrára is fektetett be. Hiányzik Janus Pannonius neve; a Csokonai Vitéz Mihályé, aki itt szerezte Váradon a halálos megbetegedését, hülését; Juhász Gyuláról sem esik szó. Bartók Bélának a neve csupán a folklórgyűjtéseknél szerepel, de nem az itt említett részben. Babits Mihály, Dutka Ákos, Halász Emőd vagy Szabó Magda neve nem szerepel sehol az egész könyvben, legalábbis én nem találtam őket. Nem található Rimanóczi Kálmán neve, akinek Várad nagyon sok szép épületét köszönheti. Szigligeti Edének a neve. Ír arról, hogy kik látogatták meg Váradot. Ezek közül hiányzik Petőfi, vagy Jókai Mór neve például. Őszintén szólva nem tudom, hogyan lehet ilyen könyvet írni. Egyébként a történelmi könyvek vonatkozásában az illetékes fórumokon már többször szóba kerültek ehhez hasonló hiányosságok, és tudtommal semmi az égvilágon nem történt.

Mindez azért egy olyan városban történik és egy olyan megyében, ahol a lakosságnak a 77-es népszámlálási adatok szerint 31,66 %-a magyar, Nagyváradnak jelen pillanatban 44,2 %-a magyar. Ha most végigmegyünk az időben, 66-ban 51,41 %-a volt magyar, és egy hazai kiadványban azt láttam, hogy 56-ban, ha jól emlékszem rá, 60 % körül volt ez az arány.

Mindehhez hozzátenném, hogy a tankönyv, tehát a gimnáziumi tankönyv is leszögezi, hogy a magyarság főleg a városokban élt nagy számban, a románság pedig inkább falvakon. A művelődésnek azok a vonatkozásai, amikről ebben a fejezetben szó van, inkább a városokhoz kapcsolódhat. Azt hiszem, hogy ennek a függvényében is a legteljesebb mértékben furcsa ez az arány, amikor így ismerteti a könyv a kulturális életet. A tankönyvből is szeretnék egy mondatot idézni, amelyik nagyon hasonló ezekhez a vonatkozásokhoz, amelyekről eddig szoltam. A mondat így szól: ”maghiarii și secuii integrându-se civilizației existente - mármint Erdélyben - vor contribui alături de români la sporirea acestuia.”⁴

Én ezt az állítást is egyrészt ... hát nevezem most csak tudománytalannak, ugyanis még a bolgárok esetében is, akik valóban átvették, asszimilálták a szlávoknak a nyelvét, de mégsem integrálódtak abban az értelemben, ahogy a fogalmat itt használják. Hogy közösen építették ezt a civilizációt, hogy egymásra hatottak – az más, de ez a megfogalmazás alapvetően... megmondom őszintén: sért engem ez a megfogalmazás.

Na, most az oktatásról szóló...

Kovács József: De elvtárs drága, ne haragudjon, én nem azért jöttem ide, kérem szépen, most egy csomó panaszt elmondjanak. Őszintén mondom, nekem holnap reggel Kolozsváron kell legyek, ha török, ha szakad. Fogja rövidebbre, jó?

Tóth Károly Antal: Igyekszem rövidebbre fogni.

Az oktatásról szóló fejezetben a következő derül ki: Bihar megye lakosságának 31,66 %-a magyar. Ebből magyar óvodába és napközibe a lakosok 15,91 %-a jár, tehát a fele arány. Gimnáziumba és elemi iskolába 27,6 %-a. Arról nincsenek adatok, hogy a líceumi tanulók összlétszáma mennyi. Egy másik fejezet adatait felhasználva kiszámítottam, hogy legjobb esetben is a tanulók 11,32 %-a jár magyar nyelvű líceumba és szakiskolába. Ehhez hozzá kell tennem azt, hogy a líceumnak az első két osztálya kötelező. Akkor milyen lehet vajon a helyzet anyanyelvi vonatkozásban a líceum utolsó két osztályában? S ehhez még azt is hozzá kell tennem, hogy vannak vegyes osztályok, olyan értelemben, hogy bizonyos tantárgyakat magyarul tanulnak, más tantárgyakat románul. Feltételezem, hogy a magyar nyelvű oktatáshoz ezeket az osztályokat is odaszámították.

---

⁴ ”A magyarok és a székelyek beintegrálódván az ott létező civilizációba, a románok mellett maguk is hozzájárulnak majd ennek gyarapításához.”

Na, most az, hogy nincsenek egyetemek magyar nyelven, végeredményben én úgy vélem, hogy ez mintegy készíti a szülőket arra, hogy a gyermekeiket román nyelvű iskolába adják, annak ellenére, hogy – hogy mondjam – ezt senki az égvilágon nem mondja nekik. Sőt. Viszont – megmondom őszintén – számomra nagyon hasonlít ez ahhoz a szituációhoz, amikor tudjuk valakiről, hogy át kell menjen a túlsó partra, lezárjuk a hidat, és azt mondjuk, hogy nem kötelező átmenni.

Most tényleg csak két perc türelmet kérek még... Itt van Várad térképe, biztosan ismerjük, nem tudom, hány évvel ezelőtt adták ki. 701 utcanévből 137 román történelmi és kulturális személyisége – nagyon helyes – viszont magyar mindössze 16 van. Az összes nevek 19,54%-át román személyiségek neve képezi, a magyaroké viszont csak 2,28%. Viszont francia például 8 van, tehát nyolc darab van, vagyis feleannyi, mint magyar. Hogy Ady Endre út például nincs Nagyváradon, ennél abszurdabb dolgot én nem is tudok elképzelni. Vagy Juhász Gyula vagy Szigligeti Ede vagy Vitéz János vagy Janus Pannonius – hogy csak a legnagyobbakat említsem.

Szóval ezek a dolgok hogyan magyarázhatók meg? És lényegében hogyan egyeztethetők össze például azzal is, hogy elmegy a diák a váradi állatkertbe és – ha nincs képzett kísérője – halvány gőze nincs, hogy milyen állatot lát. Ezt figyelve olyan marhaságokat hallottam, hogy a hajam az égnek állt. Ki van téve az állat neve latinul, ott van románul is, de nincsen meg magyarul. Vagy folytathatnánk a műemlékvédelemmel, például a Rhédey-kápolna.

Szóval, ez hogy egyeztethető össze azzal, amit ezekről a kérdésekről szokás mondani?

Kovács József: Kérem, amikor örömmel vállaltam ezt az előadást, az fogamzott meg bennem, hogy miután egy sereg alapvető történelmi mű, románul, magyarul megjelent, s amelyek megmutatják azokat a törvényszerűségeket, amelyekkel fejlődött hazánk, fontos rátérni a helyi történetírásra. Ezt a tudományos ülészen is elmondottam, s úgy éreztem, az emberek helyeselték. Megkérdem az elvtársat, hány cikket jelentetett meg a mesterségéből román és magyar nyelven?

Tóth Károly Antal: Hát én nem tudnám összeszámítani, elsősorban magyar nyelven jelentek meg.

Kovács József: Hány?

Tóth Károly Antal: Nem tudom.

Kovács József: Azt tudomásul vette vajon az a kollektíva, amely ezt a könyvet szerkesztette? Ne vegye rossz néven...

Tóth Károly Antal: Én nem történész vagyok, elnézést kérek, én biológus vagyok. Tehát az én...

Kovács József: Valószínűleg biológiai rész is van ebben. Nem? Ebben a könyven. Ez nem történelmi munka. Mivel járultak hozzá?

Elvtársak, ki szeretném hangsúlyozni azt, hogyha mi nem teszünk meg mindent, nem végezzük el a munkánkat – nem önre vonatkozik, nehogy félreértsen, tanár elvtárs, nem. De ha mi a magunk helyén nem végezzük el mindent, gondolok a történelmi problémákra például, hogyha mi nem tudatosítjuk azt, kérem szépen, hogy a helyi történetírásban meg a helyi történelemben mi a fontos, mi nem fontos, akkor, mondjuk, az a kollektíva nem ismeri meg. Miért nem hívta önt az a kollektíva – nem önt (*itt előbb T. K. A. felé fordul, majd általában a többiekhez*), önt, történészt –, hogy megkérdezze, szerepeljen ön is ennek a kötetnek a megírásában. Miért hívnak meg minket Kolozsvárról? Önöket is meg kell, hogy hívják, de le is kell tegyük a garast. Elvtársak, drága, ne haragudjanak, hogy azt mondom,

nem csak sírni kell. Álljuk meg a helyünket, *(ismét T. K. A. felé)* nem önnek mondom, nehogy félreértsen, sok helyen hall az ember kérem szépen, mit tudom én, a panaszokat, nem erre kell gondolni. Végezzünk el mindent becsületesen, lelkiismeretesen, kérem, írjunk az újságban, írjunk románul, írjunk magyarul, váljék köztudottá, mindenkinek férközzék a szívéhez az a cikk, és akkor meg fogják látni az elvtársak, hogy nem lesznek ilyen eget rengető hibák. De vigyázni kell arra is, hogy a történelem tiszteli a statisztikát, tanár kolléga, de nem minden a statisztika. Tehát hogy ennyi személyt szerepeltetek innen, annyi személyt szerepeltetek onnan, annyit szerepeltetek onnan, nem ezt kell mindig alapul venni. Vajon hogyan tárja fel ezt a kérdést, amit fontosnak tartunk ugye, mennyiben követi tényleg az életnek a fejlődését, s akkor valószínűleg, hogy sok mindent ki tudunk küszöbölni. Én ezt tapasztalatból mondom, elvtársak, kötelességemnek tartottam mindig a bukaresti román történészekkel ismertetni minden magyarul megjelenő munkát. Forgassák, üssék fel az Anuarul Institutului de Istorié⁵, mindegyikben van egy recenzióm egy magyar könyvről a román közönségnek, a bukaresti román közönségnek vagy Iași-inak, amely nem tud magyarul. Megismerik a kérdést, utána tartalmat kérnek román nyelven, mert érdekli őket a kérdés. Tehát köztudottá kell tenni azt, hogy ez a személyiség ezt és ezt a szerepet játszotta itt, de ezt csak úgy lehet, elvtársak, nem hogy felvetem egy gyűlésen, ezzel nem tudjuk megoldani. Hanem az, kérem szépen, itt van egy újságíró, kérem, az újságíró közölje, közöljék a lapok, de ugyanakkor jelentessük meg románul is, mert van, aki nem tud magyarul, hogy értse meg az, honnan tudja azt, kérem szépen, hogy mondjuk mi a fontos, vagy mi a nem fontos.

Tóth Károly Antal: Elnézést, csak annyit...

Kovács József: Tessék.

Tóth Károly Antal: Milyen joggal ír egy történész történelmi vonatkozású dolgokról, ha nincs tájékozódva bennük?

Kovács József: Kérem, a történelem nem hogy furcsa tárgy, a történelemben végtelenül gazdag adathalmaz áll a rendelkezésedre, és feltesszük a kérdést: képes-e az illető történész átfogni az egészet, vagy nem képes átfogni az egészet? S kimarad...

Egy hang: Akkor is meg kell írja, ha nem képes.

Duma István munkás: Nem akarom... egy pillanat... A tanár elvtárs, úgy gondolom, hogy túl mélyen és túl részletesen akarta kifejezni, ami esetleg sértő a tanár elvtársnak, és talán másoknak is. Az a kétnyelvűség, az a barátság, az az együttműködés, szolidaritás, ami a gyárban van, nem szemmel látható, nem tapogatható, nem látszik üzleten, nem látszik sehol. Kívül nem látszik. Belül a gyárban egymást segítjük, román, magyar, férj, feleség, minden. Kívülről nem látszik belőle semmi. Talán ezt akarta elmondani, de nem tudta két szóval. Ez kéne látszódnia, mint ahogy talán a Brassó környékén, Tízfaluban vagy valahol...

A kiírások üzleteken, ugye, színházaknál, mindenütt kiírva, hogy tényleg *..(itt egy rövid szövegrészlet hiányzik)..* élnek azok a magyarok, nem láttam sehol. Ugye hát hogy élnek itt a magyarok? Hát tiszta román minden. Hát látszik valami? Holott a gyárban úgy vagyunk, hogy egymás kenyeréből eszünk, egymás kezét fogjuk, egymást segítjük. Nem látszik.

Talán ezt akarta elmondani, de hát nagyon részletesen mondta. Bocsánat, hogy beleszóltam, tényleg egy percre.

Kovács József: Ne vegyék rossz néven, ha azt mondom, én egy intézménynek vagyok a helyettes vezetője, a Babeş-Bolyai Egyetemnek. Kérem, én most már nem tudnám végignézni azt, hogy hol van kiírva valami magyarul, vagy románul van kiírva. Ne haragudjék, kérem

---

⁵ A Történelmi Intézet Évkönyvét.

szépen, mindkét nyelvet használjuk, mi együtt dolgozunk, tehát éppúgy, mint ahogy a Carbochimban együtt dolgoznak az emberek, van magyar színházunk, van magyar operánk, vannak magyar folyóirataink, hát kérem, a magyarországi elvtársak álljanak meg egy újságstandnál.

Igaz, azt mondotta az újságíró elvtárs, hogy hát hamar elkelnek a lapok. Hát ne vegyenek meg minden lapot, kapjon más is. (Egyesek nevetnek.) Tehát ne szűkítsük le ezt a kérdést csupán arra, hogy itt nincs kiírva, kérem szépen a "pîine" mellett, hogy "kenyér". Mert azért hogyha szétnézünk, ne haragudjanak, nem egy boltban voltam benn, igazán úgy vettem észre, én mindegy, hogy románul kérdeztem, magyarul kérdeztem...

Közbeszólás: Akkor se kapott semmit... (nevetés)

Kovács József: Ne haragudjanak, kérem szépen, láttam valakinek a cégjelzését, tiszta román név, és kérem szépen, nem tudnám megmondani, gyönyörű magyar zene volt benne. És hallgatta valószínűleg.

Mi így éretjük ezt, és így szeretnénk. Higgyék el, én nagyon sokat írok az együttműködésről. Mert mi együtt vagyunk. De mindenki mondja a maga nyelvén. Hát persze, igyekszik megértetni magát. De közösen dolgozunk, és valamit tudunk kihozni. Én nem mondom azt, hogy mindent tökéletesnek kell lássunk, és nem mondom azt, hogy bizonyos kérdéseket az illető szerveknél mondjuk, ne vessünk fel. Például felvetette a vár restaurálásának a kérdését. Én nem hiszem, hogy ezt meg fogják szüntetni. Nem tudok beleszólni ebbe a kérdésbe, én azt hiszem, hogy majd amikor lesz erre is pénzünk, azt is rendbe fogják szedni. Meg vagyok győződve arról, hogyha ilyen munkát fogunk folytatni, hogy egymást jobban megismerjük, jobb kötet jelenik meg, mint az. Én sajnós nem láttam. Őszintén megmondom, még a mienket sem láttam, pedig a mienk is megjelent már augusztusban, és én is szerző voltam benne. De remélem, kérem szépen, hogy azokban nincsenek ilyen hibák. Mert hát közelebb ülünk... a tűznél vagyunk ugye, a dokumentumoknál vagyunk, és hát igyekszünk ugye mindent megfelelő módon feltárni. De elvtársak, ne haragudjanak, még egyszer mondom, énnekem reggel Kolozsváron kell legyen, ha törik, ha szakad, mert egy bukaresti bizottság van itt, és ezért elnézésüket kérem, és nagyon kérem, egyezzenek bele, hogy fejezzük be, jó?

(taps)